

УДК 353.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.31.30>

МЕТОДИ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ РФ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Гребенюк Олег,*аспірант кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції**ННІ «Інститут державного управління»**Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна**ORCID ID: 0009-0009-9806-2093*

У статті описано методи молодіжної політики, що використовує країна-агресор на тимчасово окупованих територіях України. Контекстом дослідження є вивчення питання реінтеграції тимчасово окупованих територій України (далі – ТОТ), зокрема реінтеграції молоді цих територій. Наведено приклади заходів, які реалізують окупаційні адміністрації на ТОТ, схарактеризовано ці заходи за змістом і формою. Основну увагу приділено характеристичці сучасного стану молодіжної політики на ТОТ, а саме в період повномасштабної війни рф проти України, що триває з лютого 2022 року. У дослідженні використано матеріали про заходи молодіжної політики рф на всіх окупованих територіях України, без фокусу на окремих регіонах чи територіальних одиницях.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що предмет дослідження – молодіжна політика російської федерації на ТОТ України – не є широко вивченим у вітчизняному науковому середовищі, а отже, потребує глибшого аналізу та подальших досліджень. Зокрема, майже відсутні матеріали, які дали б змогу отримати узагальнене розуміння про весь спектр упроваджуваних російською федерацією заходів молодіжної політики щодо української молоді на захоплених територіях. Так, стаття є спробою привернути увагу наукового середовища до цього питання.

Методи дослідження, використані автором, дали змогу зібрати та узагальнити дані про методи, заходи, програми та інші інструменти молодіжної політики, що здійснює росія на ТОТ України. Під час аналізу використано як наукові джерела, так й аналітичні публікації засобів масової інформації.

Отримані результати свідчать про використання російською федерацією широкого спектра інструментів та методів реалізації молодіжної політики на ТОТ України. Такі інструменти містять заходи освітнього, культурного, професійного та мілітаристичного характеру, які детально описано в статті. У висновку підкреслюється необхідність розробити в Україні не менш масштабні державні програми, спрямовані на реінтеграцію молоді деокупованих територій, щоб подолати наслідки тривалого впливу всеохопної антиукраїнської політики.

Ключові слова: *молодь, молодіжна політика, пропаганда, тимчасово окуповані території, мілітаризація, країна-агресор.*

Hrebenuk Oleh. Methods of russian youth policy on Ukraine's temporarily occupied territories

The article describes the youth policy methods used by the aggressor country on the temporarily occupied territories of Ukraine. The context of the study is the research of reintegration issues of the temporarily occupied territories of Ukraine, in particular the reintegration of the youth of these territories. Examples of measures implemented by the occupation administrations on the TOT are given, and these measures are characterized in terms of content and form. The main attention is paid to the characteristics of the current status of youth policy in the TOT during the period of the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine continues since February 2022. The research used materials on the measures of the youth policy of the Russian Federation in all occupied territories of Ukraine, without a focus on specified regions or territorial units.

The scientific novelty of the work arises from the fact that the subject of the study – the youth policy of the Russian Federation on the Ukrainian occupied territories is not widely studied in the national scientific environment, and also requires a deeper analysis and further research. Thus, there are almost no materials that would allow us to get a general understanding of the entire range of youth policy measures implemented by the Russian Federation in relation to Ukrainian youth in the occupied territories. Thus, this article is an attempt to attract the attention of the scientific community to this issue.

The research methods used by the author made it possible to collect and summarize data on the methods, measures, programs and other instruments of youth policy that Russia implements in the TOT of Ukraine. During the analysis, both scientific sources and analytical media publications were used.

The obtained results shows that Russian Federation uses wide range of tools and methods of implementation of youth policy at the TOT of Ukraine. Such tools includes measures of an educational, cultural, professional and militaristic nature, which are described in detail in the article. The conclusion emphasizes the need to develop large-scale state programs in Ukraine aimed at the reintegration of the youth of the de-occupied territories in order to overcome the consequences of the long-term impact of the all-encompassing anti-Ukrainian policy.

Key words: *youth, youth policy, propaganda, temporarily occupied territories, militarization, aggressor country.*

Вступ. Актуальність дослідження. Під час війни, що триває, основні зусилля та ресурси державної політики спрямовані на протидію збройній агресії РФ у всіх її виявах. Частина уваги приділяється питанням подолання наслідків війни, включно з прогнозуванням і плануванням виконання завдань повоєнного відновлення, які можуть постати перед українською державою в довгостроковій перспективі. Одним із таких завдань є реінтеграція деокупованих територій, зокрема реінтеграція місцевого населення. Найбільшим викликом у цьому напрямі, безумовно, стане реінтеграція молоді цих територій, адже більшість часу, а подеколи й усе свідоме життя, ця молодь прожила поза українським контекстом зі значним впливом російської пропаганди. Чим довше триває війна, тим більше часу українська молодь з тимчасово окупованих територій перебуває в статусі об'єкта російської молодіжної політики, водночас будучи майже повністю недосяжною для участі в українській. За збереження такого стану речей негативний ефект для України в майбутньому збільшуватиметься, адже збільшуватиметься кількість молоді, яка на ментальному рівні матиме дедалі менший зв'язок з Україною, і, відповідно, знадобиться більше ресурсів на інтеграцію молоді в український простір. Для того щоб сформулювати ефективну політику в напрямі реінтеграції молоді, необхідно мати детальне розуміння того, якою є молодіжна політика під час окупації, а саме її методи, заходи, охоплення, цілі та результати.

Мета роботи – схарактеризувати методи молодіжної політики, що здійснюються РФ на окупованих територіях України, збільшення обізнаності про проблему в науковому, експертному та громадському середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зараз існує незначна кількість наукових публікацій, присвячених темі молодіжної політики на тимчасово окупованих територіях. Її досліджували такі вітчизняні науковці: О. Пашкова, С. Сідченко, С. Залкін, К. Хударковський, В. Белімов, О. Потіха. Серед наукових матеріалів тема молодіжної політики на тимчасово окупованих територіях здебільшого згадується як невеликий складник у контексті досліджень на інші, більш широкі теми. Кількість публікацій безпосередню на тему молодіжної політики на ТОТ доволі мала. Основні дослідження проводять незалежні українські ЗМІ, як-от Радіо Свобода, Тексти.орг, Українська правда, а також профільні організації, такі як Альменда, Zmina та Центр національного спротиву.

Методологія дослідження. Дослідження проводиться методом аналізу та синтезу. Було проаналізовано дані з відкритих джерел, а також створено класифікацію отриманих результатів, наведено висновки.

Виклад основного матеріалу. Ще з 2014 року, коли росія вторглася в Україну та окупувала Крим й окремі частини Луганської та Донецької областей, на цих територіях ведеться інтенсивна ідеологічна робота з відчуження всього українського й нав'язування натомість російських наративів місцевій молоді [1]. З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році така діяльність масштабувалася на нові окуповані території. У процесі дослідження встановлено, що країна-агресор упроваджує цілісну систему з обробки молоді окупованих територій задля виконання своїх короткострокових і довгострокових цілей. Методи такої роботи розглядаємо в подальшому викладі статті.

Найперше, на що варто звернути увагу, – це освіта. Найбільшою точкою дотику, де держава взаємодіє з молоддю, є система освіти. Якщо говорити про молодь у межах визначеної вікової категорії (14–35 років), то це насамперед відбувається в закладах вищої та професійної освіти, а також з учнями старших класів. Окупаційні адміністрації так само намагаються взаємодіяти з молоддю на ТОТ, використовуючи освіту як інструмент досягнення своїх цілей. У великих містах, таких як Донецьк, Луганськ, Сімферополь та Севастополь, на базі українських закладів вищої освіти окупаційні адміністрації відкрили їх аналоги, де освітні програми формувалися або були повністю скопійовані за російським зразком. Так само, але в менших масштабах продовжили діяти й інші освітні заклади. Однак на територіях, окупованих після початку повномасштабного вторгнення, до навчального процесу в них вдалося залучити значно меншу кількість студентів, ніж там навчалася до 2022-го. Також росіяни створили «клони» українських університетів, які зараз діють на визнаній російській території і, як заявляється, беруть на навчання українських дітей з окупованих територій. Серед таких закладів вищої освіти – Херсонська військово-морська академія, російський «клон» якої тепер базується в Новоросійську. Зі слів працівників цих навчальних закладів, основний ухил робиться на історико-культурні освітні програми, які покликані возвеличити росію в очах молоді. Велика увага приділяється різним датам в історії росії. Так стає зрозуміло, що окупаційні сили використовують освіту як один з основних осередків роботи з українською молоддю тимчасово окупованих територій [2].

Одним із класичних інструментів російського режиму для поширення пропагандистських наративів та ідей на різні аудиторії є великі медійні події, як-от «Петербурзький міжнародний економічний форум», «Міжнародний дискусійний клуб Валдай», «Саміт країн СНД» та інші. Найбільшим таким заходом у сфері молодіжної політики росії 2024 року став «Всесвітній молодіжний фестиваль» у Сочі.

На цій події, за словами організаторів, були присутні представники «190 країн та 300 народів». Головною метою цього фестивалю було створення пропагандистського ефекту для переконання молоді, переважно країн Глобального Півдня, в успішності й привабливості внутрішньої та зовнішньої політики, яку вибудовує рф [3]. Серед учасників фестивалю були й представники ТОТ України із числа найбільш лояльних колаборантів, для чого ще за пів року до фестивалю на тимчасово окупованих територіях велась відповідна інформаційна робота. Залучали представників окупованих територій насамперед для того, щоб продемонструвати іншій, менш прихильній до окупаційного режиму молоді на ТОТ можливості, які надає співпраця з росіянами [4]. У цьому контексті проведення міжнародної події мало б допомогти розвінчати думку про ізоляцію росії та продемонструвати наявність альтернативної «антизахідної» молодіжної спільноти, до якої можна долучитися, якщо співпрацювати з окупаційним режимом. Безкоштовне відвідування великих подій у туристичних регіонах та можливість узяти участь у їх організації в ролі «волонтерів» також слугує додатковими стимулами інтегруватися в російську молодіжну сферу й паралельно проникнутися пропагандистськими ідеями.

Наступний метод, який варто виокремити, – це так звані екскурсійні поїздки. Представники окупаційних адміністрацій часто організують для молодих жителів ТОТ «екскурсії» до різних регіонів рф. Ще за рік до великої війни росіяни почали вивозити українських дітей із захоплених районів Донецької та Луганської областей групами, зокрема з дитячих будинків та спеціалізованих навчальних закладів. Після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року така практика продовжилася на новоокупованих територіях Херсонської і Запорізької областей, де до звичайних «перемішень» додали так звані відпочинкові поїздки. Не всі діти після здійснення таких подорожей повертаються додому. Після того як з боку міжнародної спільноти почали чинити тиск, а Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт президента росії Володимира Путіна та його вповноважену з прав дитини Марію Львову-Белову, росія змінила тактику в цьому питанні. Дітей із тимчасово окупованих українських територій стали вивозити на короткий термін – від кількох днів до трьох тижнів. Для дітей організують культурні заходи, екскурсії, поїздки історичними місцями росії та зустрічі з так званими героями спецоперації [5]. Тут варто виокремити одразу два складники, на які спрямований цей комплекс заходів: по-перше, як і в інших випадках, додаткове занурення молоді в російський інформаційний простір, але вже в розрізі міжрегіональної інтеграції, коли прищеплюється відчуття близькості з регіонами росії замість «відрізаних» лінією фронту вільних регіонів України; по-друге, це розв'язання власних демографічних проблем через поновлення чисельності населення віддалених і депресивних регіонів за рахунок української молоді, якій демонструють можливості переселення до них.

Найбільш актуальним у часі є напрям мілітаризації, оскільки окупаційні війська постійно потребують поповнення втрат, яких вони інтенсивно зазнають від початку повномасштабного вторгнення. Так, ті, хто були учнями старших класів на початку 2022 року, у 2024-му вже досягли повноліття й можуть бути примушені до вступу в окупаційну армію або приєднатися до неї добровільно. Однією з найбільших російських військово-патріотичних організацій є «Юнармія», заснована у 2016 році. Перші осередки організації на окупованих українських територіях з'явилися в Криму, а згодом її діяльність продовжила поширюватися в росії та тимчасово окупованих територіях. «Юнармія» вирізняється інтенсивною мілітаризацією молоді, організуючи навчання з використанням бойового озброєння: гранатометів, автоматів, різних вибухових пристроїв тощо. Організація робить усе можливе, щоб залучити до участі підлітків: відкриває освітні центри, засновує будинки «Юнарії», надає своїм учасникам уніформу, проводить дні відкритих дверей у військових частинах, організовує навчальні заходи та дозвілля у спеціалізованих військово-патріотичних таборах. У сферу впливу «Юнарії» також потрапили діти, позбавлені батьківської опіки, яких окупанти насильно пропускають через окрему програму «наставництва». У межах цієї програми члени «Юнарії» стають «наставниками» дітей з дитбудинків, що фактично дає змогу безперешкодно втягувати сиріт до лав організації. Такі діти є особливо вразливими перед примусовим залученням до мілітарних структур, оскільки вони не мають жодної можливості захистити себе, тоді як в однолітків, що виховуються у звичайних сім'ях, є шанс, що їхні батьки зможуть якось обмежити, виключити чи відтермінувати їх залучення до організацій на кшталт «Юнарії». Також осередки «Юнарії» в межах своєї діяльності активно сприяють проведенню в закладах освіти лекцій чи практичних занять так званими героями СВО [6; 7]. Усе це спрямовано на ідеологічну, а також військову практичну підготовку дітей та молоді до служби в окупаційній армії.

Ідеологічна обробка пронизує всі сфери молодіжної політики рф на тимчасово окупованих територіях України, але найбільш профільно цим займається молодіжна організація «Рух перших». У 2022 році в росії створено організацію «Рух перших», яка з 2023 року почала інтенсивно відкривати свої відділення в школах як у росії, так і на тимчасово окупованих територіях України. Діяльність «Руху перших»

спрямована переважно на шкільну аудиторію. «Рух перших» активно займається пропагандою, проводячи культурні та спортивні заходи переважно з прямим ідеологічним підтекстом. У межах однієї з таких ініціатив – проекту «Університетські зміни», що реалізується спільно з міністерством освіти рф, українських дітей із захоплених територій возять на кількаденні ознайомчі екскурсії до закладів вищої освіти на визнаній території росії. У цих екскурсіях українські школярі разом з дітьми російських військових, які брали участь у війні проти України, а також із демобілізованими студентами з Донецької та Луганської областей знайомляться з можливостями університетів та разом проводять спільний час. Крім цього, «Рух перших» відповідає за численні заходи, приурочені до 9 травня, які містять певний симбіоз возвеличення перемоги срер над нацистською Німеччиною та уявною перемогою росії в сучасній російсько-українській війні, що триває [8; 9]. Це лягає в загальну ідеологічну доктрину рф, у якій російський народ та срер є головним протагоністом Другої світової війни. Так молоді нав'язується міф про «славетне минуле», яке має продовження у вигляді сучасних суспільно-політичних подій у самій росії та її військової агресії, що схиляє молодих людей до різних форм підтримки дій рф, а в ідеалі, знову ж таки, до участі у війні проти України.

Інтеграція в управління окупованими територіями та російську бюрократичну систему. Окрім військової сфери, росіяни не забувають і про управлінську. Для забезпечення окупаційного апарату кваліфікованими кадрами місцевих колаборантів та надісланих із росії чиновників різних рангів не вистачає, тому поповнити цей ресурс вони вирішують, як і у випадку з військом, також залучаючи молодь. Це відбувається через стажування в окупаційних адміністраціях, участь у різноманітних заходах, спрямованих на інтеграцію молоді в систему управління окупованими територіями. У 2023 році на тимчасово окупованих територіях запустили кампанію з просування «державної» та «місцевої» служби серед молоді віком від 18 до 35 років. План кампанії передбачає, що спочатку молодь повинна доєднатися до «молодіжних рад» та більш профорієнтованого стажування в окупаційних структурах, а в подальшому, за умови отримання російського паспорта та проходження перевірки спецслужбами, цим молодим людям уже надаватимуть робочі місця [10]. Прикладом одного таких заходів є організація роботи так званого законодавчого зібрання Запорізької області, для чого росіяни оголосили конкурс на набір учасників, але, звісно, як і багато законодавчих чи консультативних органів у росії, цей має імітаційний характер [11]. Отже, росіяни намагаються налаштувати зв'язок із молодими людьми, яких цікавить управлінська сфера та кар'єрний розвиток по лінії окупаційних адміністрацій.

Висновки з дослідження. Підсумовуючи вищевикладений матеріал, можна констатувати, що рф використовує комплексний підхід для залучення української молоді з тимчасово окупованих територій до різних сфер суспільного, культурного, військового та політичного життя на ТОТ. Проаналізувавши інформацію з різних джерел, пропонується розділити методи впливу, що застосовує росія у своїй молодіжній політиці щодо окупованих українських регіонів, на 6 основних категорій: вплив через формальну освіту, проведення масштабних пропагандистських подій для молоді, молодіжні поїздки / обміни до регіонів росії, мілітаризація через участь у мілітарних молодіжних організаціях, ідеологічна обробка та стажування в окупаційних адміністраціях.

Російська молодіжна політика на ТОТ – це комбінація роботи на «зросійщення» свідомості української молоді під час залучення їх до широкого спектра видів діяльності і водночас намагання виконати різні коротко- чи довгострокові завдання, як-от поповнення особового складу окупаційної армії, кадрове забезпечення управлінських структур на ТОТ чи навіть поліпшення демографічної ситуації в депресивних регіонах рф за рахунок переміщених під різними приводами українців. Виникає припущення, що молодіжна політика рф на окупованих територіях має на меті знайти «спільну мову» з кожним, хто хоч якось іде на контакт, щоб знайти місце для кожної молодої людини в здійсненні своїх задумів.

При формуванні української молодіжної політики як частини реінтеграційної політики тимчасово окупованих територій необхідно враховувати масштаби діяльності країни-агресора та забезпечити належне організаційне, адміністративне та ресурсне забезпечення задля ефективного подолання наслідків упроваджуваних рф заходів.

У процесі написання цієї роботи виявлено велику кількість інформації щодо впроваджуваних заходів у контексті роботи рф з українською молоддю. Ця інформація потребує подальшого розкриття та систематизації. Оскільки окупація української території триває, також необхідно продовжувати збір актуальної інформації щодо діяльності рф у сфері молодіжної політики на ТОТ.

Література:

1. Денис Тимошенко «Мілітаризація дітей в ОРДЛО набирає системних обертів». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/29940824.html> (дата звернення: 16.09.2024).
2. Олена Бадюк, Олександр Янковський «Вища освіта в окупації: чого навчають українську молодь і до чого заохочують?». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-vyshcha-osvita-v-okupatsiyi-choho-navchayut-do-choho-zaokhochuyut/32975836.html> (дата звернення: 16.09.2024).
3. Валентина Троян «Екскурсія до зони бойових дій та інтерв'ю з Симоньян: чим відзначився «Всемирный фестиваль молодежи» в Сочі для Луганщини». URL: <https://imi.org.ua/blogs/ekskursiya-do-zony-bojovyh-dij-ta-interv-yu-z-symonyan-chym-vidznachyvsya-vsemyrnyj-festyval-i60199> (дата звернення: 18.09.2024).
4. «Росіяни звозять колаборантів на “фестиваль молоді”»: Вебсайт. URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/rosiyanu-zvozyat-kolaborantiv-na-festyval-molodi/> (дата звернення: 18.09.2024).
5. Олеся Ланцман «За Полярне коло та до Сибіру: як молодь з окупованих територій готують до переїзду у віддалені райони Росії». URL: <https://zmina.info/articles/za-polyarne-kolo-ta-v-sybir-yak-molod-z-okupovanyh-terytorij-gotuyut-do-pereyizdu-u-viddaleni-rajony-rosiyi/> (дата звернення: 16.09.2024).
6. Денис Самигін «Як путінізм зомбує українську молодь на окупованих територіях». URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/08/20/7416310/> (дата звернення: 16.09.2024).
7. Дзвенислава Щерба «Перевиховання по-російськи». Як діють молодіжні організації на ТОТ». URL: https://bukvy.org/perevyhovannya-po-rosijsky-yak-diyut-molodizhni-organizaciyi-na-tot/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR2siac9N2l-MSIrhvMMFvQ4KbHJle0J87nZDhjDQgrANtm3Uxzc_LgvxoU_aem_CWt-cXnGey4bxPNjHzHDAw (дата звернення: 18.09.2024).
8. Валерія Павленко «Контроль, воєнізація і зросійщення: як росіяни промивають мізки дітям на окупованих територіях». URL: <https://texty.org.ua/articles/112389/kontrol-voenizaciya-i-zrosijshennya-yak-rosiyanu-promyvayut-mozok-ukrayinskym-dityam-na-okupovanyh-terytoriyah/> (дата звернення: 16.09.2024).
9. «Чому на тимчасово окупованих територіях так багато молодіжних організацій окупантів?»: Вебсайт. URL: https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/558090_chomu_timchasovo_okupovanih.html (дата звернення: 18.09.2024).
10. «Окупанти залучають молодь до роботи в окупаційних адміністраціях»: Вебсайт. URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/okupanty-zaluchayut-molod-do-roboty-v-okupatsijnyh-administratsiyah/> (дата звернення: 18.09.2024).
11. Катерина Грецька «Окупанти створили на ТОТ Запоріжжя «молодіжний парламент» та обрали керівний склад». URL: <https://lokatormedia.online/okupanty-stvoryly-na-tot-zaporizhzhia-molodizhnyj-parlament-ta-obraly-kerivnyj-sklad/> (дата звернення: 18.09.2024).